
En nykter betraktelse av svensk alkoholpolitik

Efter EU-inträdet tycks svensk alkoholpolitik ha drabbats av baksmälla. Huvudvärken manifesteras just nu i en process i EU-domstolen mellan svenska staten och den numer riksbekante ICA-handlaren från Röstånge, Harry Franzén. Utgången av processen kan bli avgörande för Sveriges möjlighet att behålla försäljningsmonopolet. Samtidigt pågår också en diskussion om huruvida Sverige kan bibehålla undantaget från EUs införselregler. Regeringen har valt att göra en betydligt mer optimistisk tolkning om möjligheterna för detta än vad Finland och Danmark har gjort. Införselreglerna och försäljningsmonopolet är centrala delar i den svenska alkoholpolitiken och inför utsikten att de kan komma att förändras är det naturligt att fråga sig vad man kan åstadkomma med alkoholpolitik och vad som går förlorat vid en EU-anpassning.

Det är otvivelaktigt så att alkoholkonsumtion kan vara förenat med stora medicinska och sociala problem. Mer kontroversiellt är kanske huruvida detta motiverar statliga ingripanden eller ej. Människor utsätter sig medvetet för risker i andra sammanhang och antas då vara kapabla att väga kostnader och nytta mot varandra. Mot detta kan hävdas att olika typer av försäkringssystem kan göra oss alltför riskbenägna i frånvaron av regleringar (sk moral hazard-problem) och att systematiska felbedöm-

ningar av sannolikheten för olyckliga utfall tycks vanliga i vissa situationer (t ex anser sig de allra flesta vara bättre bilförare än genomsnittet). Riskbedömningen försvåras då alkoholmissbruk är stigmatiserande och i övrigt socialt välanpassade individers missbruk förblir en väl förborgad hemlighet för andra än de närmast drabbade. Utomstående kan därför underskatta alkoholproblemens omfattning, och därmed riskerna med en hög alkoholkonsumtion. Det kanske viktigaste skälet för en aktiv alkoholpolitik är emellertid det faktum att det inte bara är den som dricker som blir påverkad av alkoholen, utan hela dennes närmaste omgivning.

De alkoholpolitiska medel som står till buds, förutom information och åldersgränser, är främst skatter och möjligheten att begränsa tillgängligheten (d v s närheten till systembolag, öppetider etc). Båda dessa medel har sina nackdelar. När det gäller begränsningar i tillgängligheten lägger man en kostnad på konsumenten, i form av köande och resande, vilken saknar en motsvarighet på intäktssidan. Det är alltså frågan om en ren samhällsekonomisk förlust. Skatter däremot genererar välkomna intäkter till statskassan. Dessutom torde begränsningar i tillgängligheten främst påverka dem som har en hög alternativkostnad av tid, d v s snarare heltidsarbetande småbarnsföräldrar än grava missbrukare.

Detta talar givetvis för att främst använda skatter som styrmedel. För att Sverige skall kunna hålla en prisnivå som är skild från omvärldens krävs emellertid kontroll över gränshandeln. Som vi sett i fallet med starköl (som ju kan importeras tämligen fritt i samband med utlandsresor) är importpriselasticiteten hög. Mot den bakgrunden är regeringens inställning i fråga om införselregler inte så förvånande. Man kan nog inte heller bortse från skatteintäkternas attraktion för politikerna.

Skatter som styrmedel har emellertid också klara begränsningar. En sådan begränsning är att de riskerar att slå ut missbrukarna, och deras familjer, snarare än missbruket. I och med att de som är mest alkoholberoende också är minst känsliga för prisförändringar är det nämligen inte troligt att man minskar missbruket särskilt mycket genom högre priser. En effekt av höga priser, i den mån mindre köpstarka inte väljer hembränt, är att storkonsumenter sätts i en mer utsatt situation ekonomiskt vilket kan påskynda en social utslagning. De största effekterna på konsumtionen torde nås bland sk måttlighetskonsumenter och, liksom för storkonsumenter, kan man förvänta sig att en del av anpassningen sker genom att man väljer en annan kvalitet. Då måttlighetskonsumenterna är en stor grupp kan detta dock vara betydelsefullt för totalkonsumtionen och därmed folkhälsan.

Prispolitiken kan alltså väntas ha små effekter på beteendet hos redan etablerade missbrukare. När det gäller måttlighetskonsumenterna är det rimligt att ambitionen för alkoholskattorna är att de skall täcka samhällets kostnader för alkoholrelaterade skador

och sjukdomar. Eventuella positiva hälsoeffekter av alkoholkonsumtion bör naturligtvis också vägas in. Skatter utöver denna nivå snedvrider konsumtionen. Vissa negativa effekter av alkoholkonsumtion, som gatuvåld, tycks starkare kopplad till utskänkning än detaljistförsäljning och föranleder därför åtgärder som avser utskänkningsen.

Sett ur detta perspektiv är det kanske ingen katastrof om Sverige förlorar målen om försäljningsmonopol och införselregler i EU-domstolen och alltså tvingas sänka alkoholpriserna. Helt avgörande är hur sambandet ser ut mellan prisnivån och nyrekryteringen till missbruk. Det sambandet kan å andra sidan påverkas av andra policy-instrument, som tex informationsarbete och strikta åldersregler för alkoholinköp.

*JONAS HÄCKNER
STEN NYBERG*